

לכבוד חבירו (כמבואר בברייתא בבבלי) אפילו הכי אסור (כסברת הירושלמי), אלא שפת אמת ורוח נכון.
 מעתה גם אם היתה כונתך לחנך את בני ביתך לזריזות ודייקנות (מה שלא נזכר באמת בשאלה) היה נראה שהדבר אסור, וכ"ש כשהכונה היא כדי לא לאחר ולהמנע מאי נעימויות שבודאי אין לכך היתר. ותעמוד ביתר תוקף על זכותך לדייקנות תוך שימוש מלא בשפת אמת ורוח נכון.

* * *

אבל במקרה אחד בלבד מותר אפילו לשקר, והוא לאפרושי מאיסורא. וזה נלמד מסוגיא דשבת (קט"ו.) בדין קניבת ירק ופיצוע אגוזים ביוהכ"פ שחל בחול, המותר מעיקר הדין מן המנחה ולמעלה כדברי ר' יוחנן, ומסופר שם שבני ביתו של רבה הקדימו לעשות כן לפני המנחה, ואמר להם שהגיעה איגרת מר' יוחנן שאסור. ופירש רש"י כדי שיקבלו ממנו, וכונתו לומר שבאמת לא הגיעה שום איגרת מר' יוחנן, וכך פירש גם המאירי שלא אמר להם כן אלא כדי שיהיו מאמינים בו ויחזיקו באיסור. ומכאן ניתן ללמוד שאפילו שקר גמור מותר אם הכונה היא לאפרושי מאיסורא.
 ולפי זה בנדוננו, אם היה רוצה אדם להקדים השעון בביתו, או להטעותם בכל דרך אחרת כדי שלא יאחרו דרך משל שעת התפלה וכדומה, יש מקום להתיר מסוגיא הנ"ל.

סב

שקר מטעמים חינוכיים ומדוע מותר לשנות מפני השלום

הנני מאשר קבלת מכתבך מיום י"ב טבת דנא, בשאלתך אודות אותה מדריכה שפרסמה לוח מבחנים פיקטיבי, במשך כשבועיים מבחן יום

יום... והתלמידות כעסו ומחו... ולאחר כמה שעות הודתה שפרסמה את הלוח "כדי לראות איך הבנות מגיבות בשעת לחץ". ושאלת אם אכן מוצדק היה המעשה. הוספת לשאול: "נניח שהמטרה אכן חינוכית האם מותר לשקר לשם כך. אמנם למדנו שהאמת נדחית מפני השלום, אך האם מותר משום דרכי חינוך. ומכאן לשאלה עקרונית יותר, מדוע באמת נדחית האמת מפני השלום, והלא חותמו של הקב"ה אמת ואנו הולכים בדרכיו, ובכל אופן כך צריך להיות, ואם כן האם אין עלינו לשאוף לאמת המוחלטת".

על החלק הראשון יכולתי להשיבך בפשיטות במלה אחת, לא. לא היה מוצדק המעשה שעשתה המדריכה אף אם היתה כונתה חינוכית, אין מחנכים בדרכי שקר, אף אם הכונה טובה, פשוט ביותר שאסור, וזו אינה צריכה לפנים.

אך באתי להשיבך בעיקר על החלק השני של שאלתך "מדוע נדחית האמת מפני השלום, והלא חותמו של הקב"ה אמת, וצריכים אנו לילך בדרכיו ולשאוף לאמת המוחלטת".

ובכן, השלום הוא ערך עליון ונשגב הרבה יותר מן האמת, וכך לימדה אותנו תורה בעצמה, כאשר שלחו אחי יוסף אל אחיהם, "אביך צוה לפני מותו לאמר כה תאמרו ליוסף (בראשית נ' ט"ז), א"ר אילעא משום ר' אלעזר ב"ר שמעון, מותר לאדם לשנות בדבר השלום שנאמר ויצוו וכו' (יבמות ס"ה:). ובמדרש רבה (שם) פותחת מימרא זאת בלשון: תני רשב"ג אומר גדול השלום שאף השבטים דברו דברים בדויים בשביל להטיל שלום בין יוסף וכו' שנאמר ויצוו וכו' ולא מצינו שציוה וכו' עכ"ל.

אמנם, יש כאן מקום לשאלה שלכאורה אין מכאן ראיה שמותר לשנות מפני השלום, שכן אחי יוסף חששו מנקמת יוסף ושינו מפחדו, ומניין שמותר לשנות מפני השלום. אבל הלשון בירושלמי מדויק יותר: אמר רשב"ג בא וראה כמה קשה אבק לשון הרע, שדברו הכתובים דברי בדאי כדי להטיל שלום בין יוסף לאחיו הה"ד

ויצו וגו' ולא מצינו שציוה כלום (ירושלמי פאה פ"א ה"א). א"כ הראיה איננה מהאחים עצמם, אלא ממה שהתורה סיפרה דברי שקר שהאחים דברו, ומכאן שמותר הדבר.

ויתירה מזאת אמר ר' נתן מצוה (לשנות מפני השלום) שנאמר ויאמר שמואל איך אלך ושמע שואל וגו'. תנא דבי ר' ישמעאל גדול השלום שאף הקב"ה שינה בו, דמעיקרא כתיב ואדוני זקן ולבסוף כתיב ואני זקנתי (יבמות שם). הרי לך שאפילו הקב"ה שחותמו אמת שינה מפני השלום.

וטעם הדבר הוא, כי אמנם חותמו של הקב"ה אמת, ואילו יכלנו צריכים היינו לשאוף לאמת המוחלטת, אך זו אינה קיימת במציאות שאנו חיים בה, ובכל הדוגמאות הנ"ל לימדה אותנו תורה שאם אמירת האמת, בעולם השקר, תגרום למחלוקת, מותר לשנות מפני השלום, כי מה התועלת באמירת האמת, כאשר מחלוקת שתבוא בעקבותיה עלולה להרוס ולכלות. ולכן אפילו הקב"ה עצמו עם בריותיו החיים במציאות הזאת, נוהג לשנות מפני השלום.

בא וראה מיעקב שעליו נאמר תתן אמת ליעקב, וכאשר נפרד מעשו אחיו אמר לו ואני אתנהלה לאטי עד אשר אבוא אל אדוני שעירה (בראשית ל"ג י"ד), ואמר ר' אבהו חזרנו על כל המקרא ולא מצאנו שהלך יעקב אבינו אצל עשו לשעיר מימיו, אפשר יעקב אבינו אמת היה ומרמה בו, אלא אימתי הוא בא אצלו לעתיד לבוא הה"ד ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו (ב"ר ע"ח י"ד).

פשוט ביותר לרבותינו שמותר היה ליעקב לשקר לעשו לשם הצלתו, ולומר לו שיש בדעתו לבוא לשעיר, שאם יש בדעתו להזיקו ימתין לו. ומכאן למדו רבותינו, ישראל שנזדמן לו עכו"ם בדרך ושאלו להיכן הולך ירחיב לו הדרך (עבודה זרה כ"ה:). אלא שהיה קשה להם למה הזכיר "שעירה" כי לשם הצלתו לא היה בכך צורך, וזה היה שקר מיותר, "ויעקב אמת היה ומרמה בו", והיתה תשובתם כי התכוין באמת לרמוז לעתיד לבוא.

הרי שאף אמתי כיעקב שכל מדתו היתה אמת, רשאי היה לרמות לצורך הצלתו, וזה מובן ביותר, שכל חיינו הוא בעולם השקר, ומי שירצה לנהוג לפי האמת המוחלטת עשוי להזיק לעצמו ולאחרים, ולכן מותר לשנות מפני השלום.

* * *

והרמב"ם סיים ספר זמנים (סוף הלכות חנוכה) וזו לשונו: גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. והרב המגיד ציין מקומו בספרי. וחפשתי בספרי (במדבר ו' כ"ו) ולא מצאתי כדברים האלה, עכ"פ יש בזה חידוש עצום, שכל נתינת התורה הוא לעשות שלום בעולם. והנה שם בספרי אמרו עוד: גדול השלום ששמו של הקב"ה שלום וכו'. מעתה, חותמו של הקב"ה אמת, ושמו שלום, ואין תימה איפוא שאין אנו מחזיקים בחותמו של הקב"ה, שהלא מחזיקים אנו באותה עת בשמו הגדול הנקרא עלינו.

* * *

אוסף עוד נקודה חשובה ביותר, שדבר זה הוטבע בטבע העולם עם בריאתו, וכך איתא בבראשית רבה (פרשה ח' ה'), א"ר סימון בשעה שבא הקב"ה לבראות את אדם הראשון, נעשו מלאכי השרת כיתות כיתות וחבורות חבורות, מהם אומרים אל יברא, ומהם אומרים יברא. כאמור, חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו (תהלים פ"ה). חסד אומר יברא שהוא גומל חסדים, ואמת אומר אל יברא שכולו שקרים. צדק אומר יברא שהוא עושה צדקות שלום אומר אל יברא דכוליה קטטה. מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכו לארץ, כאמור ותשלך אמת ארצה (דניאל ח'). אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבון העולמים מה אתה מבזה תכסיס אלטיכסייה (חותם) שלך, תעלה אמת מן הארץ, כאמור, אמת מארץ תצמח (תהלים שם) עכ"ל המדרש. וכתב הרב "תפארת ציון" פירוש נחמד בדברי המדרש וזו לשונו: מפני שהמלאכים הם רוחניים ואין להם השגה בדברים

הגשמיים, לכן אי אפשר להסביר להם שהצדיקים מתקנים גם במדת השקר, כמו שאמרו רבותינו שמותר לשנות בשביל השלום, והראיה שהקב"ה שינה באמרו לאברהם שאמרה שרה ואני זקנתי. לכן השליכו לארץ היינו שהלבישו בגשמיות, שעי"ז יתבונן שלפעמים השקר גדול מהאמת ויסכים על בריאת האדם. ואחרי שהבין והסכים בקשו המלאכים להעלותו למעלתו ברוחניות כמתחלה, ודברי פי חכם כן.

למותר לציין שכל זה הותר מפני השלום דוקא, ופרט לזה השקר הוא איסור תורה, והאמת היא יסוד כל התורה כולה, וכל המשקר דרך כלל חטאו גדול מאד, אלא שחכמי האמת לימדונו שהמשקר ב"תורת אמת" עונשו גדול וכו', וכבר ארכו דברינו ביותר, ועיין בתיקוני הזוהר (תיקון ס"ג), וכבר נאמר, תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך עמי.